

5. Hoe de gegoede klasse arme naties maakt

Er is een mysterie dat om opheldering vraagt. Hoe is het mogelijk dat de voorbije vijftig jaar, ondanks een spectaculaire stijging van de investeringen van transnationale ondernemingen in arme landen, ondanks de grotere handelsstromen, ondanks de internationale hulp en de leningen, de armoede wereldwijd is toegenomen? Het aantal mensen dat in armoede leeft, groeit sneller dan de wereldbevolking. Met andere woorden, hoe rijker een kleine minderheid wordt, hoe groter de groep armen. Naarmate het VS-imperium sterker wordt, wordt de wereldwijde werkende klasse groter, maar armer. Hoe valt dat te rijmen?

Eigen schuld, dikke bult

Een hele poos geleden, toen ik nog op de schoolbanken zat in New York City, legde een lerares ons uit waarom de mensen in verre landen zoals Afrika, Azië en Latijns-Amerika (wat men later 'de derde wereld' zou gaan noemen) in verschrikkelijke armoede leefden. Volgens haar waren ze arm omdat er iets mis was met henzelf en met hun levenssituatie. Zij woonden in erg warme landen en de hitte maakte fysieke arbeid bijzonder zwaar. Daardoor waren ze traag en lui gewor-

den. Bovendien kregen ze te veel kinderen en tot overmaat van ramp ontbrak het hen aan kennis en waren ze cultureel onderontwikkeld. Ze voegde er nog aan toe dat hun gronden schraal waren en dat het hen aan natuurlijke rijkdommen ontbrak. Met al die handicaps netjes op een rijtje, konden ze alle hoop wel laten varen tenzij... de VS hen te hulp snelde en hen de weg naar verheffing wees.

Deze visie werd niet bedacht door mijn lerares. Zij verkondigde wat toen als algemene waarheid gold. Omdat ik een jonge snaak was, kwam het nog niet in me op een parallel te trekken tussen wat verteld werd over de vermoedelijke tekorten van de volkeren uit de derde wereld en wat gezegd werd over arme mensen in de VS zelf (zoals ons gezin). Waren – en zijn – werkende armen niet zelf verantwoordelijk voor hun benarde positie? Zijn zij niet ‘cultureel onderontwikkeld’ en ‘lui’? Krijgen zij niet ‘te veel kinderen’? Eigen schuld, dikke bult, toch? Altijd hetzelfde liedje.

Heel wat rijke mensen in de derde wereld (en zowat overal elders) kleven dat soort opvattingen aan. Zo zag ik eens een documentaire waarin een groep rijke, weldoervoede, goedgeklede Paraguayanen, lekker luiierend op een luxeuze veranda, commentaar gaven op hun behoeftige landgenoten. Uiteindelijk zei een van hen, bijzonder nadrukkelijk: ‘Wat de arme mensen nodig hebben, is vorming.’ Die uitspraak gaf me meteen moed. Eindelijk iemand die begrip toonde voor de problemen van paupers in een land waar ze geen vormingskansen kregen. Maar ik zat er helemaal naast. Even nadrukkelijk voegde hij er meteen aan toe: ‘Zij moeten leren *hoe ze menselijke wezens kunnen worden!* Het zijn *beesten* die geen flauw besef hebben van hoe ze *als mens moeten leven!*’ Zijn gesprekspartners vielen hem volmondig bij.

Het zou nog jaren duren vooraleer ik door zelfstudie ontdekte dat zowat alle courante verklaringen voor armoede vals waren. Het klopt dat het klimaat in sommige derdewereldlanden moordend kan zijn, maar zelfs in het donkerste regenwoud en in de vrieskou van de pool hebben mensen zich aangepast en zijn ze erin geslaagd te overleven. Lui waren ze in ieder geval niet, wel in tegendeel. Om te overleven moesten zij vaak even hard of harder werken dan de mensen uit klimatologisch gematigde streken.

Ze hadden evenmin beduidend meer kinderen dan wij. De bevolkingsdichtheid in de meeste derdewereldlanden was, vooral in die tijd, opvallend kleiner dan in Nederland, Japan, Engeland of sommige regio's in het noordoosten van de VS. De Afrikanen, Aziaten en Latijns-Amerikanen waren evenmin 'cultureel onderontwikkeld', wat die term ook moge betekenen. Vanaf de oudheid en tot recentere eeuwen brachten ze indrukwekkende beschavingen voort met prachtige staaltjes van architectuur, tuinbouw, irrigatie, kunst, ambachtelijk werk, geneeskunde, openbare hygiëne en talloze andere hoogtepunten die in vele opzichten superieur waren aan wat je aantrof bij de slechtgewassen, door priesters gedomineerde, ziekelijke Europese christenen die hen kwamen 'beschaven'.

In vele gevallen waren het uitgerekend de contacten met de westerse kolonisten die de inheemse volkeren van Afrika, Latijns-Amerika en elders veroordeelden tot armoede en rampspoed. Zodra hun landbouwgronden en hun oogsten gestolen waren, hun hulpbronnen geplunderd, hun kudden afgeslacht, hun steden vernietigd en hun bevolking tot slaavernij gedwongen, restten hen enkel nog de verwijten van luiheid, achterlijkheid en stompzinnigheid. Ze waren helemaal niet onderontwikkeld, zij waren over-uitgebuit. Hun

ontwikkeling kreeg nooit de kans om vreedzaam en zelfstandig te evolueren.¹

Hoe primitief, ongeletterd en gewelddadig Europa ook was, hoe groot de klassenverschillen ook, het had één allesbepalend voordeel op de rest van de wereld: zijn bewapening. In eerder werk toonde ik al aan dat de musketten en de kanonnen, de Gatling-geweren en de kanonneerboden, de geleide raketten, de vliegdekschepen en de gevechtsbommenwerpers van doorslaggevende aard waren als het Westen de confrontatie aanging met het Oosten en het Zuiden. Vandaag is dat niet anders. Het is de superieure vuurkracht en niet de superieure cultuur die eerst de Europeanen en later de Noord-Amerikanen een dominante positie bezorgden. Dankzij geweld houdt die dominantie aan, zij het niet alleen dankzij geweld.²

De lokale markten ontwrichten

Hoe is het mogelijk dat al deze volkeren en ‘falende naties’ vandaag nog steeds arm zijn en zelfs nog armer worden? Wat is er mis met ze? Al meer dan een halve eeuw hebben westerse transnationale ondernemingen en banken zwaar geïnvesteerd in de derde wereld. Die transnationale bedrijven worden aangetrokken door de natuurlijke rijkdommen, het hoge rendement dat ze uit onderbetaalde arbeid kunnen halen en de bijna volledige afwezigheid van beperkingen die hun winsten afremmen. Zij betalen er weinig of geen lokale belastingen, moeten er geen milieuvoorschriften naleven, worden er niet gehinderd door arbeidersrechten en veiligheidsvoorschriften. De VS-regering heeft deze kapitaalvlucht ondersteund door haar multinationals belasting-

verlagingen toe te staan voor buitenlandse investeringen en door zelfs een deel van hun verhuizing naar lagelonenlanden ('delokalisering') voor haar rekening te nemen – zeer tot ongenoegen van de arbeiders uit de VS die er hun job bij verloren. Kartels uit de agro-industrie, zwaar gesubsidieerd door de VS-belastingbetalers, dumpen hun overschotten onder kostprijs in andere landen en verdrijven zo de lokale producenten uit de markt. Zoals Christopher Cook het beschrijft: zij onteigenen de beste landbouwgronden van die landen om er exportgewassen op te kweken. Meestal gaat het daarbij om monoculturen waarbij massa's pesticiden worden gebruikt. Het beschikbare areaal voor honderden verschillende biologisch geteelde voedingsgewassen voor de lokale bevolking krimpt in, waardoor ook de plaatselijke economie gaat haperen.³

Haïti is een schoolvoorbeeld van hoe de productieve lokale bevolking verdrongen wordt. Tientallen jaren exporteren VS-boeren al massaal landbouwoverschotten naar Haïti. Door de subsidies die Washington hiervoor uitbetaalt, zijn de Amerikaanse producten goedkoper dan die van de lokale boeren. Drie miljoen kleine boeren werden zo uit de markt geconcurrereerd. Het land verpauperde, zit tot over zijn oren in de schulden en kan niet langer zelfstandig overleven.

In 2010 verontschuldigde Bill Clinton zich openlijk omdat hij destijds een politiek voerde die de rijstproductie in Haïti totaal ondermijnde. Halfweg de jaren 1990 had de toenmalige president Haïti aangemoedigd om de invoertaksen op VS-rijst drastisch te verlagen. Rijsttelers in de VS kregen van Washington 72 cent terug van elke dollar die zij investeerden voor de rijstproductie. Toen Haïti, onder druk van de VS, ook nog eens besliste de invoertaksen inderdaad drastisch te verlagen, kon-

den de lokale boeren niet langer concurreren met de gesubsidiëerde rijst van de Amerikaanse agro-industrie. Haïti was overigens niet het enige slachtoffer van deze politiek. In 2003 werd de commerciële rijstproductie in de VS voor net geen 1,3 miljard dollar met belastingsgeld gesubsidieerd. De rijst die werd uitgevoerd naar Honduras en naar verschillende Afrikaanse landen werd verkocht aan prijzen die 40 procent lager waren dan de daadwerkelijke productiekosten. Dat leidde tot het faillissement van 92 procent van de Hondurese rijstboeren.⁴

Volgens Clinton was men er in de VS van uitgegaan dat de uitgerangeerde Haïtiaanse boeren een nieuwe toekomst zouden opbouwen door werk te zoeken in de industriële sector, hoewel er absoluut geen plannen voor industriële ontwikkeling bestonden. ‘Het heeft niet gewerkt. Het was een vergissing’, concludeerde hij.⁵

Ging het om een ‘vergissing’? Absoluut niet! Het was duidelijk een opportunistisch opgevat plan dat perfect voldeed aan de vraag van de exportgerichte Amerikaanse agro-industrie. Clintons vrijhandelspolitiek ten opzichte van Haïti, schrijft Kevin Edmunds, ‘heroriënteerde het land doelbewust om het te laten passen in de nieuwe concepten over wereldwijde arbeidsverdeling. Relatief zelfredzame boeren moesten laagbetaalde bandwerkers worden’. Ondanks zijn laattijdige mea culpa, hielden voormalig president Clinton en zijn grote investeringsvrienden geen rekening met de praktische suggesties van de Haïtiaanse volksorganisaties om de zelfredzaamheid van hun land te herstellen. Integendeel, zij stimuleerden de teelt van exportgerichte marktgewassen zoals koffie, mango’s en avocado’s.⁶

Wereldwijd, van Honduras tot de Filippijnen, van Mexico tot Afrika, veegde de import van hooggesubsidieerde producten

uit de VS lokale nijverheidstakken en landbouwactiviteiten weg. Zo steunde de VS-regering in 2002 haar eigen katoenteelt met 3,7 miljard dollar, waardoor het Amerikaanse katoen in Afrika goedkoper werd dan die van de lokale telers. Landen als Benin, Burkina Faso, Tsjad, Togo, Kenia en Mali verloren daardoor zo'n 400 miljoen dollar aan mogelijke exportinkomsten.⁷

Door mensen op die manier van hun gronden te verjagen en ze hun onafhankelijkheid te ontnemen hebben westerse ondernemingen arbeidsmarkten gecreëerd die uitpuilen van wanhopige massa's die samentroepen in krottenwijken rond grote steden om er voor hongerloontjes te werken (als ze al werk vinden) die vaak nog lager liggen dan het vigerende nationale minimumloon. In talloze derdewereldlanden werken arbeiders aan flutlonen voor multinationals als Nike, Disney, Walmart en J.C. Penney.⁸

De VS waren een van de weinige landen die weigerden de internationale conventie tegen kinder- en dwangarbeid te ondertekenen. De conventie veroordeelde de VS-praktijken van kinderarbeid in zowat de hele derde wereld en in de VS zelf waar kinderen, voor een loon dat ver beneden het wettelijke minimum ligt, vaak (dodelijke) arbeidsongevallen riskeren. Wereldwijd wordt het aantal kindarbeiders (5-14 jaar) op 158 miljoen geschat.⁹

Schoenen die in Indonesië worden gefabriceerd door kinderen die voor 9 eurocent per uur 12 uur lang werken, kosten de producent uiteindelijk zo'n 4 euro per stuk. In Europa en in de VS gaan die voor 110 euro de deur uit. De gigantische besparingen die de grote bedrijven via deze goedkope arbeid realiseren, leiden niet tot goedkopere prijzen voor de consumenten in hun eigen land. Als multinationals hun productie aan lagelonenlanden uitbesteden,

doen ze dat duidelijk niet om hun westerse klanten goedkopere producten te kunnen aanbieden. Zij wijken uit om hun winstmarges te vergroten.

Bedrieglijke hulpverlening

De buitenlandse hulpprogramma's van de VS gaan hand in hand met deze transnationale investeringen. De hulp die de VS aan andere landen bieden, richt zich hoofdzakelijk op infrastructuurwerken die de multinationals nodig hebben: havens, snelwegen, raffinaderijen. De VS-hulp is alles behalve onvoorwaardelijk. Leningen worden toegekend om in de VS producten aan te kopen. Landen die hulp krijgen, moeten VS-bedrijven preferentieel behandelen. Zij worden afhankelijker van de VS omdat ze door de stijgende invoer minder aandacht gaan schenken aan de eigen basisproductie. Daardoor neemt hun buitenlandse schuld overhand toe en uiteindelijk komen ze zelfs in voedselnood.¹⁰

Een groot deel van de VS-hulp kan zelfs het daglicht niet velen en verdwijnt rechtstreeks in de kluizen van corrupte functionarissen in het ontvangende land. Omdat deze ambtenaren zo corrupteerbaar zijn, worden ze de geliefkoosde doelwitten van machtige investeerders. Toch wel handig als je bereidwillige en corrupte leiders kunt inschakelen die vooral aan zichzelf denken en je niet moet afrekenen met integere verantwoordelijken die het volk oproepen om zich te verzetten tegen buitenlandse overnames.

Er kan ook 'hulp' komen van andere bronnen. In 1944 richtten de VN de Wereldbank en het Internationaal Muntfonds op. Het stemrecht in beide organisaties wordt bepaald door de financiële bijdrage van de landen. Als belangrijkste 'donor' hebben de VS een dominante stem, gevolgd door

Duitsland, Japan, Frankrijk en Groot-Brittannië. Hoewel het IMF 186 landenleden heeft, opereert het in het geheim met een selecte groep van bankiers en ministeriële kabinetten uit de rijkste landen.

De Wereldbank en het IMF worden verondersteld landen bij te staan in hun ontwikkelingsproces. Maar wat er werkelijk gebeurt, is een heel ander verhaal. De Wereldbank zal bijvoorbeeld het een of andere land geld lenen voor de bouw van een reusachtige stuwdam die duizenden mensen dakloos maakt maar die een exportgericht privébedrijf goedkope irrigatie en dito stroom bezorgt.¹¹ Een ander arm land leent geld van de Wereldbank om het een of andere aspect van zijn economie verder uit te bouwen. Als het de zware intresten niet kan terugbetalen omdat de exportcijfers dalen, moet het opnieuw lenen, maar dan bij het IMF. Het IMF legt het land dan ‘Structurele Aanpassingsplannen’ (SAP’s) op die onder meer belastingverlagingen voor transnationale ondernemingen bevatten, naast een verlaging van de lokale lonen. Van bescherming van lokale bedrijven tegen buitenlandse import en overnames is in die SAP’s geen sprake.

De SAP’s verplichten de landen met schulden hun economieën te privatiseren en hun staatsbedrijven (mijnen, spoorwegen, nutsbedrijven, ...) voor schandalig lage prijzen aan multinationals te verkopen. Hun bossen moeten worden opengesteld voor kaalkap, hun landbouwgronden voor bovengrondse mijnbouw. Van zorg om het ecosysteem is er uiteraard geen sprake. De schuldenlanden moeten ook alle subsidies schrappen in de gezondheidszorg, het onderwijs, de transport- en de voedingssector. Er moet ook minder geld worden uitgegeven aan openbare diensten en dat allemaal om hun schulden te kunnen aflossen. Dat leidt ertoe dat overal in de derde wereld het reële inkomen daalt en de

ationale schuldenberg zo hoog wordt dat haast al hun exportinkomsten verdwijnen in een eindeloze aflossingsput en de staat zelfs de basisnoden van zijn bevolking niet meer kan lenigen.¹²

Daarmee is het ‘mysterie’ verklaard. (Het is uiteraard geen mysterie als je geen aanhanger bent van de mystificaties van het ‘doordruppeleffect’ in de economie.)¹³ Hoe komt het dat de armoede toenam ondanks de groei van de buitenlandse hulp, de leningen en de investeringen? Antwoord: leningen, investeringen en de meeste vormen van hulpverlening zijn niet ontworpen om de armoede uit de wereld te helpen maar om de weelde van de transnationale investeerders te vergroten ten koste van de volkeren uit de derde wereld. Van een ‘doordruppeleffect’ is geen sprake. Het gaat om het versluizen van de winsten uit arbeid naar de bankrekeningen van de rijken.

Iemand heeft er baat bij

In hun aanslepende verwarring concluderen sommige progressieve criticasters dat buitenlandse hulp, Wereldbank en SAP's van het IMF ‘niet werken’ omdat het eindresultaat *minder* onafhankelijkheid en meer armoede oplevert voor de ontvangende landen. Waarom blijven de rijke landen het IMF en De Wereldbank dan sponsoren? Zijn hun politici niet zo slim als de progressieve criticasters die maar blijven zeggen dat hun ‘falende’ politiek een omgekeerd effect heeft?

In feite zijn de criticasters de stommeriken en niet de westerse leiders en investeerders die zulke geweldige rijkdom en successen behalen en op die manier bijna de hele wereld overheersen. Zij zetten hun hulpprogramma's verder, niet

omdat ze te weinig resultaten opleveren maar *omdat ze juist wel* voor de gewenste resultaten zorgen. De vraag is immers voor wie de hulp resultaten oplevert? *Cui bono?* Wiens belang wordt ermee gediend?

De bedoeling van de overzeese investeringen, leningen en hulp is niet om de massa's in de andere landen te verheffen (daar valt niets aan te verdienen). De bedoeling is de imperiale belangen van de kapitalistenklasse wereldwijd te dienen; de transnationale ondernemingen de kans te geven de derde wereldlanden en hun economieën over te nemen, de markten te monopoliseren, de lonen te drukken, de lokale arbeid met zware schulden op te zadelen, de openbare sectoren te privatiseren en te beletten dat deze naties ooit handelsconcurrenten worden door hun normale ontwikkeling in de kiem te smoren. In dat opzicht zijn de investeringen, buitenlandse leningen en SAP's bijzonder effectief.

Het eigenlijke mysterie is: waarom vinden sommige commentatoren een dergelijke analyse zo onwaarschijnlijk. Waarom noemen zij het een 'samenzweringstheorie'? Waarom twijfelen zij eraan dat de VS-leiders willens en wetens dat soort politiek voeren in de derde wereld (druk op de lonen, op de ecologie, op de openbare sector, op de sociale instellingen)? Waarom geloven ze niet dat de VS-leiders vooral de belangen van de grote ondernemingen voor ogen hebben? Het gaat toch om dezelfde politiek die dezelfde VS-leiders in Amerika voeren in het belang van dezelfde klasse van dezelfde rijke lui. Waarom zouden zij elders een andere politiek voeren?

Het United Nations Research Institute for Social Development (UNRISD) publiceerde in 2005-2006 een rapport waaruit bleek dat 2 procent van de wereldbevolking beschikt over de helft van de wereldrijkdom. Het is de hoogste tijd dat

progressieve criticasters het idee laten varen dat mensen die zoveel van de wereld bezitten (en als het aan hen lag: alles) ‘onbekwaam’ zijn of ‘geen oog hebben voor de ongewilde gevolgen van hun politiek’. Als we denken dat de imperialisten dommeriken zijn, zijn we zelf niet erg slim. Zij weten heel goed waar ze mee bezig zijn; zij weten heel goed waar hun belangen liggen – en dat zouden wij ondertussen ook moeten weten.